

УДК 37.013:378; 37.02:378
DOI: 10.60022/2(2)-12MHD

Кирилаха Світлана Вікторівна

аспірантка кафедри композиційних матеріалів, хімії та технологій
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Kyrylakha Svitlana

PhD Student of the Department Composite Materials, Chemistry and Technologies
National University «Zaporizhzhia Polytechnic», Ukraine

ORCID: 0009-0001-5688-5616

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні та практичні основи формування професійно-педагогічної етики у процесі підготовки майбутніх викладачів спеціальних дисциплін у закладах вищої освіти. Розроблено концепцію розвитку професійно-педагогічної етики, що базується на сучасних педагогічних теоріях, нормативно-правових засадах України та принципах Великої хартії університетів. Виявлено значення професійної етики для підвищення ефективності освітнього процесу, розвитку моральних компетентностей студентів та формування етичної культури. Стаття містить аналіз сучасних етичних викликів, пов'язаних із впровадженням інновацій і технологій у навчальний процес, а також пропозиції щодо інтеграції етичних принципів у педагогічну практику. Розроблено й апробовано педагогічну систему та методiku формування професійно-педагогічної етики, які підтвердили свою ефективність у рамках експериментального дослідження. Результати можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм у закладах вищої освіти та підготовки викладачів для аграрної й природоохоронної галузей.

Ключові слова: формування, концепція, розвиток, компетентності, дослідження, професійна етика, спеціальні дисципліни, освітній процес, методика, педагогічна система, експериментальна апробація.

FORMATION OF PROFESSIONAL ETHICS IN THE TRAINING OF SPECIALIZED SUBJECT TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. The article examines the theoretical and practical foundations of forming professional and pedagogical ethics in the training of future instructors of specialized disciplines in higher education institutions. A concept for the development of professional and pedagogical ethics has been developed, based on modern pedagogical theories, Ukrainian legal frameworks, and the principles of the Magna Charta Universitatum. The significance of professional ethics for enhancing the efficiency of the educational process, fostering students' moral competencies, and cultivating ethical culture is highlighted. The article analyzes contemporary ethical challenges associated with the implementation of innovations and technologies in the educational process and provides recommendations for integrating ethical principles into pedagogical practice. A pedagogical system and methodology for forming professional and pedagogical ethics have been developed and successfully tested, demonstrating their effectiveness within the framework of experimental research. The results can be utilized to improve educational programs in higher education institutions and in the training of instructors for the agricultural and environmental sectors.

Keywords: formation, concept, development, competence, research, professional ethics, specialized disciplines, educational process, methodology, pedagogical system, experimental testing.

Постановка проблеми. Формування професійної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін є ключовим аспектом підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти (ЗВО). Відсутність належної уваги до цього питання може призвести до зниження якості освітнього процесу та негативно вплинути на професійний розвиток студентів. Як зазначає Андрій Анатолійович Каленський у своїй монографії «Розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін», існує нагальна потреба в розробці педагогічних систем, що сприяють розвитку етичних компетентностей у майбутніх педагогів.

Зокрема, Каленський підкреслює, що професійно-педагогічна етика є невід'ємною складовою професійної підготовки викладачів, оскільки вона визначає моральні засади їхньої діяльності та впливає на формування етичної культури студентів. Відсутність системного підходу до розвитку етичних компетентностей у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін може призвести до професійної деформації та зниження ефективності педагогічної діяльності.

Таким чином, актуальність дослідження полягає в необхідності розробки та впровадження ефективних педагогічних систем, спрямованих на формування професійної етики у майбутніх викладачів спеціальних дис-

циплін, що забезпечить підвищення якості освіти та професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування професійної етики у підготовці викладачів спеціальних дисциплін є актуальною темою, яка привертає увагу дослідників у сфері педагогіки. У роботах Каленського А. А. (*«Розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін»*, 2020) підкреслено важливість формування моральних компетентностей у викладачів як складової їхньої професійної підготовки. Автор аналізує механізми розвитку етичних цінностей та пропонує моделі їх інтеграції у навчальний процес [1].

Серед інших досліджень варто відзначити роботу Ситника М. М. (*«Етичні аспекти професійної діяльності викладачів у технічній освіті»*, 2019), де розглядається вплив професійної етики на якість освітнього процесу та визначаються критерії етичної поведінки викладачів спеціальних дисциплін. Дослідження акцентує увагу на зв'язку між рівнем етичної культури педагога та успішністю підготовки студентів до професійної діяльності.

Проте, попри значний обсяг досліджень, недостатньо вивченими залишаються такі аспекти, як розробка інноваційних підходів до формування професійної етики у майбутніх викладачів у контексті цифровізації освіти, а також інтеграція гуманітарних цінностей у викладання технічних дисциплін.

Невирішені частини проблеми.

Означена стаття спрямована на розв'язання таких завдань:

- обґрунтування необхідності інтеграції професійної етики в підготовку викладачів спеціальних дисциплін на основі міждисциплінарного підходу;
- розробка практичних рекомендацій для закладів вищої освіти щодо включення етичних компонентів у навчальні програми;
- дослідження впливу цифрових технологій на формування етичних компетентностей у майбутніх викладачів.

Ці аспекти є актуальними та малодослідженими, що обумовлює необхідність їх подальшого вивчення.

Аналіз останніх публікацій за темою формування професійної етики у підготовці викладачів спеціальних дисциплін у закладах вищої освіти досліджено і висвітлено у таких літературних джерелах, як:

1. Гончарова Л. М. «Педагогічна етика в професійній підготовці майбутніх педагогів» (2018). Це дослідження розглядає теоретичні основи педагогічної етики та визначає роль етичних норм у педагогічній діяльності. Автор аналізує важливість етики для майбутніх викладачів різних дисциплін, зокрема спеціальних (Гончарова, 2018).

2. Воронова М. В. «Етика та етичне виховання у вищій освіті» (2020). Ця робота пропонує погляд на етичне виховання у контексті вищої освіти, зокрема у підготовці викладачів технічних та гуманітарних дисциплін, і підкреслює необхідність включення етичних норм у навчальні програми (Воронова, 2020).

3. Іванова Т. І. «Професійна етика педагога в умовах інноваційної освіти» (2019). Дослідження звертається до проблеми розвитку етики у професійній діяльності викладачів в умовах змін у освітньому середовищі, що відбуваються через впровадження інноваційних технологій (Іванова, 2019).

4. Мартинова О. І. «Роль етики у підготовці педагогічних кадрів для вищих навчальних закладів» (2021). У цій роботі розглядається вплив професійної етики на підготовку викладачів у закладах вищої освіти та розробляються рекомендації для підвищення етичної компетентності викладачів спеціальних дисциплін (Мартинова, 2021).

5. Бойко В. В. «Етика та педагогічна культура майбутніх викладачів у контексті сучасних вимог» (2022). Ця праця аналізує етичні питання професійної підготовки викладачів у вищих навчальних закладах і роль педагогічної культури у розвитку етичних компетенцій (Бойко, 2022).

6. Мельник Н. В. «Етика в освіті та вихованні: основи теорії та практики» (2020). Дане джерело зосереджене на основах педагогічної етики та її значенні у формуванні моральних цінностей майбутніх педагогів, зокрема в контексті спеціальних дисциплін (Мельник, 2020).

Ці роботи дозволяють поглибити розуміння ролі професійної етики у підготовці викладачів спеціальних дисциплін і підкреслюють важливість розвитку етичних компетентностей у майбутніх педагогів.

Метою статті є аналіз та обґрунтування значення формування професійної етики у підготовці викладачів спеціальних дисциплін у закладах вищої освіти, зокрема в умовах швидких змін у сучасній освітній системі. Постановка завдання та актуальність статті полягають у:

1. Розгляді теоретичних та практичних основ професійної етики у контексті педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін.

2. У розробленні концепції розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів, відповідно до основних ідей сучасних педагогічних теорій, з урахуванням норм українського законодавства та принципів Великої хартії університетів.

3. Аналізі значення професійної етики для підвищення ефективності навчального процесу та розвитку моральних компетентностей у студентів.

4. Розробленні педагогічної системи, методики та експериментального розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів, з огляду на актуальні виклики суспільства.

5. Визначенні особливостей етичних викликів, з якими стикаються викладачі спеціальних дисциплін в умовах сучасних технологій та інновацій в освіті.

6. Розробці рекомендацій щодо впровадження етичних принципів у навчальні програми та педагогічну практику викладачів у закладах вищої освіти.

7. Оцінці впливу етичної підготовки викладачів на формування етичної культури у студентів та її значення для їх професійної діяльності.

8. Експериментальна апробація педагогічної системи розвитку професійно-педагогічної етики майбутніх викладачів спеціальних дисциплін.

Стаття спрямована на підвищення обізнаності в педагогічній практиці та визначення ролі професійної етики як необхідного компоненту у формуванні моральних орієнтирів для майбутніх викладачів спеціальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка у ВНЗ базується на гуманістичній парадигмі, яка ставить особистість у центр суспільних цінностей. Викладачі, особливо спеціальних дисциплін, відіграють ключову роль у забезпеченні якості освіти, формуванні духовності та ціннісних орієнтацій студентів. Їхня робота має спиратися на професійно-педагогічну етику, зв'язок знань із потребами ринку праці, стимулювання інтересу до професії та підвищення конкурентоспроможності випускників.

Вихідні концептуальні положення щодо професійної підготовки викладачів як представників професійно-педагогічних етичних норм закладено в Великій хартії університетів (1988 р.) [2], Законах України «Про освіту» (1991 р.) [3] і «Про вищу освіту» (2014 р.) [4], Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 [5], Державному освітньому стандарті ДСВО 07.2-98 «Освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр».

У світовій літературі та академічній практиці за останні десятиліття сформувалась окрема галузь етичних досліджень, пов'язана з професіоналізмом. Обґрунтованим прикладом цьому може бути Центр етики і професій Гарвардського університету (Harvard Center for Ethics and the Professions) і асоційована з ним мережа сестринських центрів та інститутів [6]. Педагогічну етику доцільно розглядати як відносно самостійну систему всередині етичної науки, яка активно взаємодіє з іншими галузями етики як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Вперше розглянув питання про професійну етику найвідоміший з давньоримських педагогів – Квінтіліан. Він розробив своєрідний кодекс педагогічної етики [7, с. 61–62].

В українській педагогічній думці питання педагогічної етики були глибоко теоретично і практично вивчені у працях Г. Ващенко, Д. Грінченка, О. Духновича, А. Макаренка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського [8]. Вони зазначають, що справжній професіонал — це педагог, який має педагогічний такт та поважає особистість. О. Пономаренко у дослідженні визначає професійно-етичну культуру соціального педагога через основні компоненти професії: мету, зміст, форми, принципи та професійні якості. Важливими є соціокультурні принципи компетентності, етичної відповідальності та професійної етики, а також тенденції формування етики та професійної культури. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови ефективного формування професійно-етичної культури соціального педагога: ознайомлення студентів з професійними знаннями, етичними нормами і гуманістичними цінностями соціально-педагогічної діяльності, розвиток умінь професійної і міжособистісної взаємодії, а також об'єднання всіх компонентів у цілісну систему виховання майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі (ВНЗ) [9].

В умовах постійного розвитку технологій, фахівцю необхідно вміти користуватися інноваціями, контролювати цей процес та впроваджувати нові тренди в свою діяльність, зокрема в освітній процес [10].

Формування професійно-етичних якостей майбутніх фахівців – у центрі уваги вітчизняних науковців (А. Болдова [11], Д. Вербівський [12], О. Зеленська [13], О. Камінська, Д. Коваленко, Н. Костриця, Н. Тимченко).

У дослідженні А. Болдовою здійснено науковий аналіз проблеми формування професійної етики майбутніх працівників податкової служби в навчальному процесі. Формування професійної етики персоналу центру обслуговування абонентів мобільного зв'язку дослідив Д. Вербівський. Ним здійснено науковий аналіз, розроблено наукові положення, отримано нові висновки у цьому напрямку [14].

Аналіз наукових праць показав, що дослідження зосереджені на формуванні педагогічної етики, моральної саморегуляції, етичної культури, морально-етичних цінностей та професійно-етичних якостей майбутніх фахівців.

Подальші дослідження спрямовані на аналіз зарубіжного досвіду етичних кодексів, розвиток професійно-педагогічної етики у викладачів спеціальних дисциплін, удосконалення методик діагностики, інтерактивного навчання, практики та експериментальну перевірку педагогічних систем і рекомендацій.

У Штаб-квартирі ЮНЕСКО з 5 по 9 жовтня 1998 р. на Всесвітній конференції з вищої освіти була прийнята «Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття». У ній визначені завдання, функції і новий підхід до

вищої освіти у світі, означена нова парадигма освіти [15]. Комісія Нолана (Великобританія, 1995 р.) розробила сім принципів, застосовуваних до всіх аспектів етики суспільного життя, які втілені у навчальному процесі університетів Європи [16].

Основні напрями розвитку освіти в США, розглянуті в фундаментальних монографічних працях й аналітичних роботах дослідників проблем у галузі освіти в США (А. Естін, Б. Кларк, Дж. Девіс, Д. Ділл, Дж. Меєрсон, М. Шатток, Дж. Шедд). Основні тенденції інституційних перетворень у вищій школі США відображаються інтенціональними, діалектичними, соціально-когнітивними, культурологічними моделями. Університетська педагогічна освіта у США – багаторівнева система, яка готує бакалаврів, магістрів і докторів.

Особливості розвитку професійної етики викладачів у зарубіжних ВНЗ: нова освітня парадигма, заснована на цінності людини, рівності народів, толерантності та дотриманні прав людини; міждисциплінарний підхід, що охоплює всі аспекти навчального процесу; залучення до світової культури й профілактика будь-якої дискримінації.

Педагогічна етика спрямована на духовно-моральний розвиток особистості, визначає моральні якості педагога, його ставлення до обов'язків і взаємин з вихованцями, що є ключовою частиною професійної діяльності. Викладачі спеціальних дисциплін мають внутрішню (педагогічна етика як професійна) і зовнішню (компетентність у питаннях етики в тих дисциплінах, що безпосередньо готують студента до майбутньої професії) межі використання свого професійного потенціалу

Концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, система), – це система поглядів або провідна ідея для розуміння, трактування чи систематичного освітлення предмета, явища чи процесу в різних сферах діяльності.

У педагогічному аспекті концепція – це система поглядів, які визначають розуміння явищ і процесів, об'єднаних фундаментальним задумом, провідною ідеєю. Концепція розвитку професійно-педагогічної етики викладачів спеціальних дисциплін – це система підходів і методів розуміння норм і цінностей етики, заснована на системному, акмеологічному, синергетичному, культурологічному та компетентнісному підходах. Концепція розвитку професійно-педагогічної етики викладачів спеціальних дисциплін базується на суспільному замовленні, педагогічному досвіді, акценті на педагогічну рефлексію, сучасних вимогах до викладачів і практичному використанні сучасних технологій навчання [1].

На симпозіумі в Берні 27-30 березня 1996 року В. Хутмахер приводить прийняте Радою Європи визначення п'яти ключових компетентностей. Підсумовуючи, теоретико-методологічне обґрунтування концепції базується на інтеграції системного, синергетичного, акмеологічного, культурологічного, компетентнісного та суб'єктно-діяльнісного підходів. Концепція професійно-педагогічної етики є складним утворенням, що включає теоретичну, практичну та психологічну підготовленість викладачів спеціальних дисциплін до педагогічної діяльності відповідно до морально-етичних норм професії викладача та майбутнього фахівця аграрної та природоохоронної галузей. Вона визначає етичні вимоги до педагогів і відображає їхнє виконання в професійній діяльності [1].

Підставою для виділення закономірностей концепції розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін є застосування теоретико-методологічних підходів, зокрема системного, синергетичного, акмеологічного, культурологічного, компетентнісного та суб'єктно-діяльнісного підходів.

Основні положення розкриття змісту педагогічної системи:

1. Студент, майбутній викладач, переходить з об'єкта на суб'єкта педагогічного впливу в процесі розвитку професійно-педагогічної етики.

2. Розвиток етики студентів відбувається в структурі педагогічного процесу, включаючи педагогічні стратегії, цільовий осередок, умови та методики.

3. Педагогічна система є частиною освітнього простору ВНЗ, поєднуючи наукову творчість і професійну практику студентів.

Властивості системи: а) відкритість і функціональність – система інтегрується в освітній простір, взаємодіючи з іншими педагогічними системами; б) керованість – система чутлива до зовнішніх впливів і здатна до адаптації в межах педагогічного контексту; в) динамічна стійкість.

Методична система, на думку С. Ткачука, дає необхідні уявлення про стратегію професійної підготовки фахівця [17, с. 347]:

- концентроване відображення структури професійної підготовки та взаємозв'язків навчальних предметів;
- прогнозування педагогічно обґрунтованого інструментарію для формування професійної компетентності;

- визначення етапів підготовки та дидактичних умов на кожному з етапів;
- використання засобів діагностики і моніторингу для оцінки якості підготовки та технологічної культури учнів.

Основними методами навчально-виховного процесу в системі розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін є словесні, практичні та наочні. До словесних методів навчання відносяться: пояснення, інформаційні повідомлення, розповіді, бесіди, дискусії, робота з навчальною літературою, лекції та методи імітаційного моделювання. [18, с. 14]. До практичної групи методів зараховують вправи,

лабораторний і виробничо-практичний метод, практичний показ [18, с. 32].

У дидактиці значну роль відіграють методи наочності, до яких входять: ілюстрування (*illustratio* – зображення, наочне пояснення), демонстрування (*demonstratio* – показ), самостійне спостереження, досліди. Як наголошує І. Подласий, за останні десять років до основних методів приєднався відеометод, який «... ґрунтується переважно на наочному сприйманні інформації» [19, с. 498].

Викладачі спеціальних дисциплін мають внутрішню (педагогічна етика як професійна) і зовнішню (компетентність у питаннях етики в тих дисциплінах, що готують студента до майбутньої професії) межі використання педагогом свого професійного потенціалу. У цьому випадку свідомо визначаються та дотримуються не лише межі впливу на інших (викладач – студент, викладач – викладач, викладач – адміністрація), а й наслідки педагогічних дій (вплив студента, майбутнього фахівця, на навколишнє середовище), що становить основу професійно-педагогічної етики.

Професійно-педагогічна етика, що розвивається і проявляється в педагогічній діяльності, містить чотири системотвірні компоненти: акмеологічний, інформаційно-когнітивний, конативний, суб'єктний. Спланована взаємодія викладача зі студентом, що призводить до змін у поведінці, діяльності та відносинах учасників процесу, включає педагогічний вплив, активне сприйняття та активність учасників взаємодії.

Методика розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін ВНЗАПГ – це система знань і засобів організації навчального процесу, яка через етичну взаємодію викладачів і студентів формує у майбутніх педагогів професійно-педагогічну етику розроблена методика розвитку професійно-педагогічної етики в майбутніх викладачів спеціальних дисциплін ВНЗАПГ включає такі взаємопов'язані етапи: пропедевтичний; навчально-модельований; результативно-корекційний. Найбільш дієвими в розвитку умінь професійно-педагогічної етики є метод (технологія) проєктів і активно-ігрові технології. Метод проєктів базується на принципі інтеграції навчального матеріалу з життєвим досвідом студентів шляхом активної пізнавально-творчої діяльності у межах спільного вирішення морально-етичної проблеми через виконання проєктних завдань. Використання технології проєктів у навчальному процесі для розвитку професійно-педагогічної етики сприяє переходу від засвоєння знань до практичної діяльності, активуючи емоційно-моральну сферу студентів і підвищуючи мотивацію до прийняття етичних рішень. Студенти самостійно здобувають інформацію з різних джерел, виконуючи творчу роботу, а організація навчальної діяльності забезпечує морально-етичну взаємодію з викладачем, який виступає партнером і консультантом, а не контролером. Ділова гра є однією з ключових форм інтерактивного навчання, яка сприяє системному розвитку умінь професійно-педагогічної етики, моделюючи предметний, соціальний, моральний і психологічний контексти майбутньої діяльності, що забезпечує ефективне формування професійної самосвідомості студентів [1, 20-21].

Ефективність та валідність розробленої педагогічної системи формування професійно-педагогічної етики майбутніх викладачів спеціальних дисциплін підтверджується результатами експериментальної апробації, що обґрунтовує її переваги у освітньому процесі та доцільність впровадження у ЗВО для підготовки викладачів аграрної та природоохоронної сфер.

Експериментальна апробація педагогічної системи розвитку професійно-педагогічної етики здійснювалася через п'ять етапів: 1) формування експериментальної та контрольної груп; 2) цілеспрямований вплив на експериментальну групу; 3) оцінка рівня розвитку професійно-педагогічної етики у студентів обох груп; 4) статистична обробка експериментальних даних; 5) порівняння, узагальнення результатів та формулювання прогностичних рекомендацій щодо розвитку педагогічної етики.

У експерименті взяли участь студенти спеціальності «Педагогіка вищої школи» та викладачі НУБіП України, а також Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця; загалом 199 осіб у контрольній та 197 осіб в експериментальній вибірках

Методи математичної обробки результатів експерименту обиралися з урахуванням базових принципів аналізу експериментальних даних, викладених у відповідних наукових дослідженнях [22-23].

Для забезпечення рівності умов ЕГ і КГ студентів розподілено на співставні групи за рівнем успішності та іншими критеріями, ЕГ визначено як слабшу, а заняття проводили ті самі науково-педагогічні працівники.

Для оцінки впливу було обрано методи оцінки міри зв'язку за допомогою статистичного непараметричного критерію χ^2 (хі-квадрат).

За допомогою χ^2 (хі-квадрат) визначали, що ЕГ і КГ за рівнями розвиненості показників є відмінними. За результатами формувального експерименту статистика χ^2 (хі-квадрат) в усіх компонентах (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-знанняєвий, діяльнісно-операційний і суб'єктний) $T_{\text{спост}} > T_{\text{крит}}$. Тобто з ймовірністю 0,99 можна стверджувати, що рівень розвиненості професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін ЕГ є відмінним від рівня у КГ.

Проведені розрахунки у дослідженні [1] статистики критерію χ^2 (хі-квадрат) вказують на наявність різниці в розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін ЕГ і КГ за усіма компонентами: ціннісно-мотиваційний – $T_{\text{спост}} > T_{\text{крит}}$ (10,8470 > 9,210), інформаційно-знанняєвий – $T_{\text{спост}} > T_{\text{крит}}$ (10,5858 > 9,210), діяльнісно-операційний – $T_{\text{спост}} > T_{\text{крит}}$ (11,7013 > 9,210) і суб'єктний – $T_{\text{спост}} > T_{\text{крит}}$ (11,9530 > 9,210). Збільшення кількості студентів з продуктивним і творчим рівнем розвиненості у КГ становив: цін-

нісно-мотиваційний – 7,64%, інформаційно-знанняєвий – 4,53%, діяльнісно-операційний – 0,51%, і суб'єктний 6,54%, , в той час як у ЕГ – 23,33 %, 20,81 %, 18,28 %, 14,22%, відповідно.

Визначення статистики щодо рівнів розвиненості діяльнісно-операційного компонента професійно-педагогічної етики χ^2 (хі-квадрат) наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Визначення статистики χ^2 (хі-квадрат) з розподілу студентів за рівнем розвиненості діяльнісно-операційного компонента професійно-педагогічної етики (формувальний експеримент)

Вибірка	Категорія 1 (передконвенцій- ний рівень)	Категорія 2 (конвенційналь- ний рівень)	Категорія 3 (післяконвенцій- ний рівень)	Обсяг вибірки n_i	Статистика критерію $T_{\text{спост}}$
Контрольна група	$O_{112} = 62$	$O_{113} = 105$	$O_{114} = 24$	199	11,9530
Експериментальна група	$O_{122} = 33$	$O_{123} = 119$	$O_{124} = 42$	197	

Джерело: [1, с. 335]

Визначення статистики рівнів розвиненості суб'єктного компонента професійно-педагогічної етики χ^2 (хі-квадрат) наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Визначення статистики критерію χ^2 (хі-квадрат) з розподілу студентів за рівнем розвиненості суб'єктного компонента професійно-педагогічної етики (формувальний експеримент)

Вибірка	Категорія 1 (передконвенцій- ний рівень)	Категорія 2 (конвенційналь- ний рівень)	Категорія 3 (післяконвенцій- ний рівень)	Обсяг вибірки n_i	Статистика критерію $T_{\text{спост}}$
Контрольна група	$O_{112} = 61$	$O_{113} = 107$	$O_{114} = 31$	199	11,8442
Експериментальна група	$O_{122} = 32$	$O_{123} = 123$	$O_{124} = 42$	197	

Джерело [1, с. 335]

Результати експерименту підтверджують виконання завдань дослідження з розвитку професійно-педагогічної етики майбутніх викладачів.

Висновки. Проведений аналіз теоретичних і практичних основ професійної етики в контексті педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін підтвердив її значення для забезпечення ефективного освітнього процесу.

1. Розроблена концепція розвитку професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів враховує сучасні педагогічні теорії, норми українського законодавства та принципи Великої хартії університетів, що забезпечує її відповідність актуальним викликам освіти.

2. Аналіз значення професійної етики показав її критичну роль у підвищенні ефективності навчального процесу та формуванні моральних компетентностей у студентів.

3. Розроблено педагогічну систему, методику та експериментальну модель розвитку професійно-педагогічної етики, які успішно апробовано в умовах закладів вищої освіти, що свідчить про їх ефективність.

4. Виявлено основні етичні виклики, пов'язані із застосуванням сучасних технологій та інновацій у викладацькій діяльності, а також їх вплив на професійну етику викладачів.

5. Сформульовано рекомендації щодо інтеграції етичних принципів у навчальні програми та педагогічну практику, що сприяє систематичному розвитку етичної культури в освітньому середовищі.

6. Підготовка викладачів за етичними принципами довела свою значущість для формування етичної культури у студентів та їх подальшої професійної діяльності.

7. Результати експериментальної апробації підтвердили дієвість розробленої педагогічної системи, що дає підстави рекомендувати її для широкого впровадження у закладах вищої освіти.

Література

1. Розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін : монографія / Андрій Анатолійович Каленський. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: ЦП «Компринт», 2016. – 424 с.

2. Magna Charta Universitatum. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL http://www.aic.lv/bologna/Bologna/maindoc/magna_carta_univ_.pdf. – Назва з екрана.
3. Закон України «Про освіту» № 1060–ХІІ від 23.05.1991р. // Законодавчі акти України з питань освіти. – К.: Парламентське видавництво, 2004. – С. 21-52.
4. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. // Голос України. – 6 серп. 2014 р. – № 148 (5898) – С. 9–19.
5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Наказ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Назва з екрана.
6. Ethics at Harvard [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URI http://www.ethics.harvard.edu/resources_sister.php.
7. Квинтилиан М. Ф. О воспитании оратора / М. Ф. Квинтилиан // Хрестоматия по истории педагогики : в 4 т. / под общей ред. С. А. Каменева. – М. : Гос. учебно-пед. изд-во, 1935. – Т. 1. : Античный мир. Средние века, начало нового времени / сост. И. В. Сладковский. С. 54–63.
8. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. / К.Д. Ушинський ; пер. з рос. ; редкол.: В.М. Столетов (голова) та ін. – К. : Рад. школа. 1983. – . – (Пед. б-ка). Т. 1. – 448 с. ; Т.2. – 359 с.
9. Пономаренко О. В. Формування професійно-етичної культури соціального педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Пономаренко Ольга Вікторівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2001. – 169 с.
10. Поліщук Д. В. Розвиток професійно-педагогічної компетентості майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури як основа розвитку якостей фахівця-лідера [Електронний ресурс] / Д. В. Поліщук, О. А. Ігнатюк // Україна і світ: гуманітарно-технічна ел та та соціальний прогрес : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 18-19 квітня 2024 р. / гол. ред. А. В. К пенський ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». – Електрон. текст. дані. – Харків : НТУ «ХПІ», 2024. – С. 204-205. URI <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/79089>
11. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посіб. для слухачів закладів підвищення каліфікації системи вищої освіти / Я. Я. Болюбаш – К. : КОМПАС, 1997. – 212 с.
12. Вербівський Д. С. Формування професійної етики персоналу центру обслуговування абонентів мобільного зв'язку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Дмитрій Сергійович Вербівський ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2012. – 278 с.
13. Зеленська О. П. Теоретичні і методичні засади культурологічної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Зеленська О. П. ; Ін-т вищої освіти НАПН України. – К., 2013. – 36 с.
14. Вербівський Д. С. Формування професійної етики персоналу центру обслуговування абонентів мобільного зв'язку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Дмитрій Сергійович Вербівський ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2012. – 278 с.
15. Всемирная конференция ЮНЕСКО. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры [принята на Всемирной конференции ЮНЕСКО «Высшее образование в XXI веке: подходы и практические меры», Париж, 5-9 октября 1998 г. : реферат] // ALMA MATER (Вестник высшей школы). – 1999. – № 3. – С. 29–35.
16. Этика публичной политики: Из опыта работы Комитета по стандартам публичной сферы Великобритании / Ин-т государства и права РАН. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Ин-т права и публич. политики, 2005. – 190 с.
17. Ткачук С. І. Система підготовки вчителя технологій у вищих педагогічних навчальних закладах до формування в учнів технологічної культури / С. І. Ткачук // Гуманітарний вісник Державного вищ. навч. закладу «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 28 (2) – С 341–348.
18. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : Валгус, 1980. – 334 с.
19. Подласый И. П. Педагогика : Новый курс : учеб. для студ. пед. вузов : в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 2003. – Кн. 1. – 576 с.
20. Podlasiy I.P. – «Pedagogy: A New Course». A textbook for students of higher pedagogical educational institutions in 2 volumes.
21. Розвиток умінь професійно-педагогічної етики в умовах проходження наскрізної практики майбутніх викладачів спеціальних дисциплін / А. А. Каленський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2015. – Вип. 2. – С. 37-40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2015_2_9
22. Гласс Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Дж. Гласс, Дж. Стэнли. – М. : Прогресс, 1976. – 495 с.
23. Шелехова Л. В. Математические методы в педагогике и психологии : в схемах и таблицах: учеб. пособие / Л. В. Шелехова. – Майкоп : Изд-во АГУ, 2010. – 192 с.

References

1. Kalenskyi, Andrii Anatoliiovych. Development of Professional and Pedagogical Ethics in Future Teachers of Specialized Disciplines: Monograph. – 2nd ed., revised and supplemented. – Kyiv: CP «Komprint», 2016. – 424 p.
2. Magna Charta Universitatum. [Electronic resource]. Access mode: URL http://www.aic.lv/bologna/Bologna/maindoc/magna_carta_univ_.pdf. – Title from the screen.
3. Law of Ukraine «On Education» No. 1060–XII dated May 23, 1991 // Legislative Acts of Ukraine on Education. – Kyiv: Parliamentary Publishing House, 2004. – P. 21–52.
4. Law of Ukraine «On Higher Education» No. 1556–VII dated July 1, 2014 // Holos Ukrainy (Voice of Ukraine). – Aug. 6, 2014. – No. 148 (5898). – P. 9–19.
5. On the Sustainable Development Strategy «Ukraine – 2020»: Decree of the President of Ukraine No. 5/2015 dated January 12, 2015 [Electronic resource]. – Access mode: URL <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Title from the screen.
6. Ethics at Harvard [Electronic resource]. – Access mode: URI http://www.ethics.harvard.edu/resources_sister.php. – Title from the screen.
7. Quintilian, M. F. On the Education of the Orator / M. F. Quintilian // Anthology on the History of Pedagogy: In 4 Volumes / Edited by S. A. Kamenev. – Moscow: State Educational Publishing House, 1935. – Vol. 1: Antiquity, Middle Ages, Early Modern Period / Compiled by I. V. Svadkovsky. – P. 54–63.
8. Ushynskyi, K. D. Selected Pedagogical Works: In 2 Volumes / K. D. Ushynskyi; Translated from Russian; Editorial Board: V. M. Stoletov (Head) et al. – Kyiv: Soviet School, 1983. – (Pedagogical Library). – Vol. 1: 448 p.; Vol. 2: 359 p.
9. Ponomarenko, O. V. Formation of Professional and Ethical Culture of a Social Pedagogue: Dissertation for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.05 / Ponomarenko Olha Viktorivna; National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. – Kyiv, 2001. – 169 p.
10. Polishchuk, D. V., Ignatyuk, O. A. Development of Professional and Pedagogical Competence of Future University Teachers in Postgraduate Studies as a Basis for the Development of Specialist-Leader Qualities [Electronic resource] / D. V. Polishchuk, O. A. Ignatyuk // Ukraine and the World: Humanitarian and Technical Elite and Social Progress: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Theoretical Conference of Students and Postgraduates, April 18–19, 2024 / Chief Editor A. V. Kipenskyi; National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute». – Electronic text data. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2024. – P. 204–205. URI <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/79089>
11. Bolyubash, Ya. Ya. Organization of the Educational Process in Higher Education Institutions: A Textbook for Trainees of Advanced Training Institutions in the Higher Education System / Ya. Ya. Bolyubash. – Kyiv: KOMPAS, 1997. – 212 p.
12. Verbivskyi, D. S. Formation of Professional Ethics of Customer Service Center Personnel for Mobile Communication: Dissertation for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04 / Dmytrii Serhiiovych Verbivskyi; Zhytomyr State University named after Ivan Franko. – Zhytomyr, 2012. – 278 p.
13. Zelenska, O. P. Theoretical and Methodological Foundations of Culturological Training for Cadets of Higher Education Institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Abstract of the Dissertation for the Degree of Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.04 / O. P. Zelenska; Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2013. – 36 p.
14. Verbivskyi, D. S. Formation of Professional Ethics of Customer Service Center Personnel for Mobile Communication: Dissertation for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04 / Dmytrii Serhiiovych Verbivskyi; Zhytomyr State University named after Ivan Franko. – Zhytomyr, 2012. – 278 p.
15. UNESCO World Conference. World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action [Adopted at the UNESCO World Conference «Higher Education in the Twenty-First Century: Vision and Action,» Paris, October 5–9, 1998: Abstract] // ALMA MATER (Bulletin of Higher Education). – 1999. – No. 3. – P. 29–35.
16. Ethics of Public Policy: From the Experience of the UK Committee on Standards in Public Life / Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences. – 2nd ed., revised and supplemented. – Moscow: Institute of Law and Public Policy, 2005. – 190 p.
17. Tkachuk, S. I. The System of Preparing Technology Teachers in Higher Pedagogical Institutions for Developing Students' Technological Culture / S. I. Tkachuk // Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda». – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2013. – Issue 28 (2). – P.341–348.
18. Kyverialg, A. A. Research Methods in Professional Pedagogy / A. A. Kyverialg. – Tallinn: Valgus, 1980. – 334 p.
19. Podlasyi, I. P. Pedagogy: A New Course: Textbook for Students of Pedagogical Universities: In 2 Books / I. P. Podlasyi. – Moscow: VLADOS, 2003. – Book 1. – 576 p.
20. Podlasyi I.P. – «Pedagogy: A New Course». A textbook for students of higher pedagogical educational institutions in 2 volumes.

21. Development of Professional and Pedagogical Ethics Skills During Continuous Practice of Future Teachers of Specialized Disciplines / A. A. Kalenskyi // Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. – 2015. – Issue 2. – P. 37–40. – Access mode: URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2015_2_9

22. Glass, J., Stanley, J. Statistical Methods in Education and Psychology / J. Glass, J. Stanley. – Moscow: Progress, 1976. – 495 p.

23. Shelekhova, L. V. Mathematical Methods in Education and Psychology: In Diagrams and Tables: Textbook / L. V. Shelekhova. – Maykop: Publishing House of AGU, 2010. – 192 p.